

تاریخچه‌ی تغییرات و تحولات درفش و علامت دولت ایران

از افازده سیزدهم تا بیستم و بیست و یکم سده

یحیی ذکا

دوران شهریار شاهنشاه آریامهر ۱۳۳۰ ه. خ.

با همه‌ی کوششی که در دوران شهریار شاهنشاه فقید برای یکنواختی و هم‌آهنگی نقشهای شیر و خورشید و رنگ و شکل درفشها بکار رفت ولی چون هنوز مشخصات و جزئیات درفش و علامت رسمی دولت ایران درجایی تشریح و ثبت و ضبط نگردیده بود، چندان موفقیتی دست نداد، بطوریکه بعلت نبودن مأخذ و مرجع ثابت و نمونه‌ی کامل، تقریباً هر سازه‌ی بنا بمیل و ذوق و اطلاع متصدیان خود درفش‌ی ساخته، بکار میبرد و میتوان گفت بتعداد مؤسسات و بنگاهها درفشهای گوناگون وجود داشت.

درفشهای مؤسسات دولتی و رسمی گذشته از این که در موارد مشابه بیک اندازه و شکل و نسبت نبود رنگهای سبز و سفید و سرخ آنها نیز با رنگهای مصوب و اصلی متفاوت بود، مثلاً انواع رنگها از سبزرزرد تا سبزآبی و سرخ نارنجی تا ارغوانی در ترکیب پارچه‌های آنها دیده میشد و شیر و خورشید وسط آنها نیز بانواع اشکال و صور برنگهای سیاه و سرخ و قهوه‌یی نقاشی یا باسمه میگردید.

از سوی دیگر اختیار شیر و خورشیدنامه‌ها و اوراق و اسناد دولتی نیز در دست چاپخانه‌ها بود و هر چاپخانه‌ی هنگام چاپ این قبیل اوراق، هر نوع شیر و خورشیدی را که در دسترس داشت و بهر وضع و شکلی که نقاشی و طراحی شده بود بکار میبرد و روی همین اصل شکلهای گوناگونی از شیر و خورشید در سرتاسر کشور متداول بود که کمتر یکی از آنها در جزئیات نقش شبیه بهم بود، دقت در نقش شیر و خورشیدهای سازمان‌های مختلف که در صفحه‌ی بعد بچاپ رسیده است تا حدی این گفته را روشنتر میگرداند.

همان عدم دقتی که در دوخت و ساخت درفشها وجود داشت در نقش شیر و خورشید سر نامه‌های دولتی بشکل دیگری جلوه‌گری میکرد:

مثلاً، گذشته از این که شیر علامت دولتی بهر حیوان دیگری جز خود شیر شباهت داشت، گاهی قیافه‌ی آن نیز به چهره‌ی انسان مسخ شده‌ی میماند که یا در حال خشم و غضب، دندانهای خود را نشان میداد و یا تبسم ملیحی بر گوشه‌های لب داشت. گاه آنرا بشکل شیری چست و چالاک و گاهی بصورت شیری پیر و عبوس و خواب‌آلود نشان میدادند و همچنین بعضی اوقات معلوم

شکل ۹۶ - نمونه‌های مختلف شیر و خورشید

نیست به چه سبب یک‌رشته نوار یا روبان تاخوردگی زیر دست و پاهای شیر قرار میدادند که گویی حیوان بآن تنومندی بر روی یک‌رشته نوار سست در حال بندبازی مشغول حفظ توازن و تعادل خودش.

بدین‌سان تشدید اینگونه اختلاقات، و بچشم‌خوردن این‌گونه بی‌نظمی‌ها در وضع درفشها و شیر و خورشیدها باعث آمد که در سال ۱۳۳۶ و سپس در سال ۱۳۳۷ تصویب‌نامه‌هایی در همین زمینه از هیئت دولت صادر گردیده بصورت بخشنامه‌یی بهمی وزارتخانه‌ها و نمایندگیهای ایران در خارج ابلاغ گردد.

متن بخشنامه‌ی شماره ۲۴۸۷۸ مورخ ۳۷/۱۱/۲۵ هیئت دولت چنین بود:

« برای تصویب‌نامه‌ی شماره ۲۱۲۵۵ - ۳۶/۱۰/۲۷ و تصویب‌نامه‌ی شماره ۲۲۲۱۶ - ۳۷/۱۰/۱۶ هیئت وزیران بنا بر اصل متمم قانون اساسی مراتب مشروحی زیر در مورد پرچم ایران تصویب گردیده است:

۱- الوان رسمی پرچم ایران از سرنگ مساوی سبز و سفید و قرمز و علامت شیر و خورشید تشکیل می‌گردد. بطوریکه رنگ سبز بالا سفید وسط و قرمز در پایین قرار خواهد گرفت (بطور افقی).

۲- نقش شیر و خورشید برنگ زرد طلائی در وسط پرچم روی قسمت سفید و بقسمی رسم میشود که سر شیر بطرف چوب پرچم و شمشیر بطور عمودی در دست راست شیر قرار گرفته و پای شیر بطرف رنگ قرمز دم شیر بشکل قلاب کمر (اس ایتالیک) و یک خم بطرف بالا داشته و نگاه شیر متمایل خواهد بود.

خورشید بطور نیم قرص در انتهای گردن و کمر واقع شده و اشعه‌ی آن باید بسمت سر تجاوز نماید زیر پای شیر مطابق قسمت الف شکل شماره ۱ است.^{۵۱}

۳- پرچم نظامی بهمان ترتیب و اندازه‌ی پرچم ایران بوده و فقط یک تاج پهلوی در بالای سر شیر و خورشید و دور شیر و خورشید یک دایره برگ خرما (پالم) قرار گرفته و در قسمت فوقانی باز می‌باشد و در پایین گرهی بشکل پروانه (پاپیون) زده شده.

۴- نسبت عرض بطول پرچم ایران نسبت ۴ به ۷ خواهد بود و ابعاد آن بنا بر احتیاجات با توجه به مکانی که نصب می‌گردد به اندازه‌های زیر است مگر در موارد استثنائی که با در نظر گرفتن نسبت فوق (۴ به ۷) پرچمهای مورد نیاز بنا به پیشنهاد وزارتخانه‌ی مربوطه و تصویب هیئت وزیران تهیه خواهد گردید:

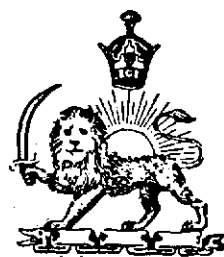
۱ -	۰/۱۵×۰/۲۶۲	متر
۲ -	۰/۴۸×۰/۸۴	متر
۳ -	۰/۶۰×۱/۰۵	متر
۴ -	۰/۷۰×۱/۲۲۵	متر
۵ -	۰/۸۰×۱/۴۰	متر
۶ -	۰/۹۰×۱/۵۷۵	متر
۷ -	۱/۰۰×۱/۰۷۵	متر
۸ -	۱/۲۰×۲/۱۰	متر
۹ -	۱/۴۰×۲/۴۵	متر
۱۰ -	۱/۶۰×۲/۸۰	متر
۱۱ -	۱/۸۰×۳/۱۵	متر
۱۲ -	۲/۰۰×۳/۵۰	متر

۵- چون تاکنون در مؤسسات و بنگاهها و اماکن ملی از پرچمهای بدون علامت شیر و خورشید استفاده میشد لذا مقرر می‌گردد که مؤسسات غیر دولتی نیز در مواقع لزوم از پرچم شیر و خورشیددار استفاده نموده و فقط برای تزئین آنهم بطور افقی یا با زاویه‌ی ۴۵ درجه از نوار یا پارچه‌ی سرنگ زمینی پرچم ایران استفاده نمایند.

تبصره ۱- چون ساختمانهای نمایندگیهای شاهنشاهی ایران در خارج از کشور متفاوت است موافقت میشود پرچمهایی که در اینیه فوق الذکر مورد استفاده قرار خواهد گرفت طبق نظر وزارت امور خارجه از بین ابعاد بالا متناسب و موقعیت محل و با رعایت تناسب ۴ به ۷ پرچم ایران انتخاب گردد.

۶- شیر و خورشید و تاج پهلوی فقط روی مراسلات رسمی بکار برده خواهد شد (طبق شکل ۹۷)^{۵۲}.

۷- چوب پرچم برنگ سفید و طول آن همواره سه برابر عرض پرچم بوده و طنابی که

شکل ۹۷

۵۱- منظور همان روبان تاخورد است.

۵۲- مناسبانه این شیر گرفته بر روی روبان باشمشیر و تاج غلط بعنوان نمونه، همراه این بخشنامهها اخیراً در دفتر کوچکی از طرف وزارت اطلاعات بچاپ رسیده که در وضع کنونی بهیچ وجه شایسته‌ی علامت دولت ایران نیست.

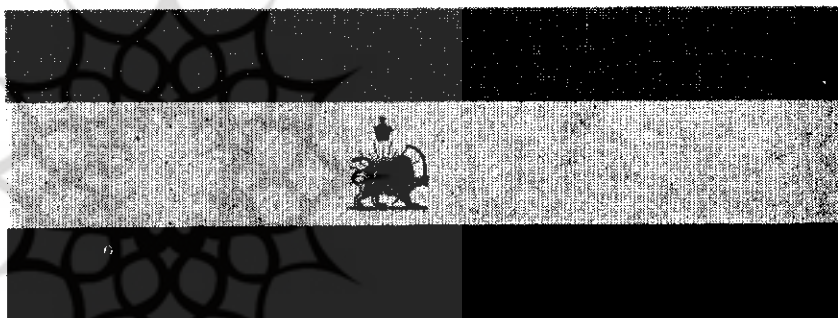
پرچم را بچوب آن اتصال میدهد نیز برنگ سفید خواهد بود». متأسفانه مفاد همین تصویب‌نامه نیز چنانکه بایست اجرا نگردید و اختلافات موجود مرتفع نشد زیرا از طرفی بعضی مواد آن مبهم و ناقص بود و نکات فنی در آن رعایت نگردیده بود و از طرف دیگر نمونه‌هایی در دست نبود که مؤسسات دولتی از روی آنها مبادرت بساختن درفشها و طرح شیر و خورشیدهای مورد لزوم بنمایند.

اما اشکال کار تنها در این نبوده و نیست که چنین نمونه‌ها و مرجعی وجود نداشته است بلکه در این نیز هست که بسیاری از متصدیان سازمانهای مسئول بحدی از چگونگی درفش ملی و خصوصیات علامت دولت خود بی‌اطلاع و ناآگاه هستند که باعث حیرت و تعجب میگردد.

مثلاً با وجود صدور این بخشنامه‌ی ناقص و مبهم نیز باز در کتاب کلاس اول ابتدایی در صفحه‌ی ۷۶ در آنجا که مؤلف یا مؤلفین کتاب خواسته‌اند شکل و چگونگی درفش کشور خود را بنوآموزان بشناسانند و بدین منظور در بالای صفحه، تصویر رنگین درفش را بچاپ رسانیده‌اند از روی بی‌دقتی دچار چهار اشتباه بزرگ گردیده‌اند و بدین گونه نه تنها ذهن ساده‌ی کودکان نوآموز را مشوب ساخته‌اند بلکه بی‌دقتی‌های خود را به نسل‌های آینده نیز انتقال داده‌اند. اشتباهاتی که در تصویر درفش کتاب کلاس اول مشاهده میگردد بقرار زیر است:

نخست نسبت طول و عرض درفش را رعایت نکرده یک قطعه درفش دراز و باریکی را بعنوان نمونه درفش ایران معرفی کرده‌اند.

شکل ۹۸ - تصویر درفش ایران از کتاب اول دبستانها

دوم رنگهایی که برای درفش بصورت سبز مایل بزرده، سرخ مایل بنارنجی، انتخاب کرده‌اند بهیچوجه با رنگهای اصلی درفش ایران تطبیق نمی‌نمایند و نادرست است. سوم چون کلیشه‌های شیر و خورشید وسط درفش را برخلاف معمول رو بسمت راست نهاده‌اند بالطبع شمشیر در دست چپ قرار گرفته که غلط است زیرا شمشیر در هر حال باید در دست راست شیر باشد.

چهارم توجه نکرده‌اند که در هیچ دوره وزمانی نقش شیر و خورشید وسط درفش ایران دارای تاج نبوده‌است و در سابق اگر هم نواقصی در کار درفشها وجود داشت باری از این ایراد مهم خالی بود ولی در این کتاب دیده میشود که علامت وسط درفش خود بخود تاجدار گردیده که البته نادرست است.

این اشتباه و سهل‌انگاری آخری نه تنها در کتابهای درسی پیش آمده بلکه در کتابچه‌ی که تحت عنوان ایران بزبان انگلیسی برای معرفی ایران بخارجیان و جهانگردان سابقاً از طرف اداره‌ی کل انتشارات و رادیو چاپ و منتشر شده‌است و همچنین در کتابچه‌ی مصوری که تحت عنوان تهران بزبان انگلیسی از طرف وزارت اطلاعات تهیه شده و انتشار یافته است نیز تکرار گردیده و در بالای شیر و خورشید وسط درفش ملی ایران برخلاف معمول تاج ترسیم شده‌است.

بهر حال همه‌ی این مثال‌ها دلیل بر اینست که متأسفانه هنوز هم بسیاری از افراد و مؤسسات کشور ما چنانکه باید از جزئیات و مشخصات درفش و علامت دولتی کشور خود اطلاع کافی

وصحیحی در دست ندارند و بدان سبب است که چنین اشتباهاتی در کار آنان روی می‌دهد. گذشته از اینها حتی در تصویب‌نامه‌ی سال ۱۳۳۷ ه. خ. نیز در توصیف چگونگی درفشهای نظامی که نوشته شده: «دور شیر و خورشید یک دایره برگ خرما (پالم) قرار گرفته و در قسمت فوقانی باز می‌باشد و در پائین گرهی بشکل پروانه (پاپیون) زده شده» اشتباهی هست که لازمست در اینجا توضیحی درباره‌ی آن داده شود.

حلقه‌یی که معمولاً در دوسوی نقش شیر و خورشید روی سکه‌ها و درفشهای نظامی بکار می‌رود برخلاف تصریح تصویب‌نامه‌ی فوق «برگ خرما» نیست بلکه دوشاخه از درخت «زیتون و بلوط» است که انتهای آنها با روبانی بهم بسته شده و گره خورده است، اگر با دقت بیشتری در آن نگاه کنیم، حتی میوه‌های آنها را نیز از لابلای برگها خواهیم دید، و این‌گونه حلقه یا دیهیم‌ها که معمولاً از گل و گیاه و شاخه‌های درخت انار ساخته میشد در ایران (همچنانکه در یونان و روم) از باستان‌زمان علامت افتخار و پیروزی و پیمان و مودت بوده است ولی در این مورد بخصوص، جدیداً از اروپا اقتباس شده و از زمان محمدشاه بر روی سکه‌ها و مدالها بکار رفته است و اینک علاوه بر آنها، در طرفین شیر و خورشید درفشهای نظامی نیز معمول گردیده که اشخاص بی‌دقت اغلب با اشتباه آنرا «برگ خرما» مینامند.

پس از صدور و ابلاغ تصویب‌نامه‌ی سال ۱۳۳۷ با آن که بارها کمیسیونهای متعددی با حضور نمایندگان سازمانهای مختلف در وزارت جنگ و وزارت امور خارجه و وزارت اطلاعات برای هم‌شکل ساختن درفشها و یکنواخت کردن نقش شیر و خورشیدها و تعیین مشخصات آنها تشکیل یافت ولی متأسفانه هیچیک از آنها چنانکه بایست در کار خود موفق نگردید و اختلاف درفشها و شیر و خورشیدها همچنان بجای خود باقی ماند، تا آنکه در آستانه‌ی آغاز بیست و پنجمین سال شهرباری شاهنشاه آریامهر به پیروی از اراده و منویات شاهانه، ضمن تحولات عظیمی که در کلیه شئون کشور پیدا شده است، مؤسسه‌ی استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران وابسته بوزارت اقتصاد برای پایان دادن به وضع آشفته‌ی درفشها و تعیین مشخصات دقیق آنها، با دعوت نمایندگان صاحب‌نظر و صلاحیت‌دار از وزارتخانه‌ها و مؤسسات مختلف، کمیسیونی در مؤسسه‌ی استاندارد ایران تشکیل داده انجام این مهم را بر عهده‌ی آنان نهاد^{۵۳} کمیسیون مزبور در طی جلسات متعدد، پس از مباحثات و مذاکرات فراوان در اطراف موضوع مورد بحث با در نظر گرفتن جمیع جهات تصمیماتی گرفته و مطالبی تدوین کرد که اینک بمناسبت موقع قسمت‌هایی از آن را که جنبه‌ی فنی ندارد و لازمست همه‌ی مردم از مفاد آن باخبر گردند در اینجا می‌آوریم ولی متن کامل و مصوب آن با شرح جزئیات و تصاویر لازم و کلیه فرمولهای فنی و علمی بصورت جداگانه در دفتری بچاپ رسیده و بزودی در دسترس مؤسسات ذینفع و علاقمندان قرار خواهد گرفت.

مشخصات درفش ایران بشرحی که در طی مواد یک تا هفت این دفتر ثبت شده در کمیسیون درفش ایران با عضویت . . . با رعایت تصویب‌نامه شماره ۲۲۲۱۶ - ۳۷۱۰۰۱۶ هیئت دولت تهیه و تنظیم شده و تا زمانی که از طرف مؤسسه‌ی استاندارد ایران تغییری در آن داده نشود اعتبار قانونی دارد.

فهرست مواد:

- ۱ - طرح .
- ۲ - شیر و خورشید .
- ۳ - اندازه .
- ۴ - ساخت و دوخت .
- ۵ - جنس .

۵۳ - نویسنده‌ی این سطور که افتخار نمایندگی وزارت فرهنگ و هنر را در جلسات «کمیسیون تعیین مشخصات درفش ایران» از تاریخ ۳۱۱۲۹ تا ۲۲۷۲۴ رعیه داشته است بنویس می‌باشد که در پیشرفت کار کمیسیون و تعیین مشخصات درفش ایران سهم مؤثری داشته است .

- ۶ - نمونه برداری .
- ۷ - روشهای آزمایش .

طرح :

- ۱ - درفش ایران بشکل مربع مستطیل ونسبت طول آن بعرض هفت بچهار است.
- ۲ - درفش ایران از سه مربع مستطیل فرعی بطول درفش وبعرضهای مساوی $\frac{1}{3}$ عرض درفش تشکیل شده و دارای سه رنگ است. مربع مستطیل فرعی بالا برنگ سبز درفش و مستطیل فرعی میانی برنگ سفید درفش و مستطیل فرعی پایین برنگ سرخ درفش خواهد بود .
- ۳ - در وسط مستطیل میانی شیر و خورشید برنگ زرد طلایی قرار دارد.
- ۴ - درفش ایران یک پارچه است مگر در مورد درفشهایی که بیش از ۱۴۰ سانتیمتر عرض داشته باشد در اینصورت درفش از عرض دارای سه قطعه خواهد بود که بیکدیگر دوخته میشود.

شیر و خورشید :

- ۱ - تصویر شیر و خورشید برنگ زرد طلایی سکه های پهلوی است اشعه ی خورشید و خط زیر پای شیر نباید از داخل مستطیل سفید درفش تجاوز نماید.
- ۲ - دم شیر بشکل اس ایتالیک میباشد.
- ۳ - اشعه ی خورشید نباید از سرشیر تجاوز نماید.
- ۴ - شمشیر بدست راست شیر خواهد بود.
- ۵ - زیر پای شیر یک خط افقی است که از انتهای پای چپ شروع وبامتداد قبضه ی شمشیر ختم میشود .
- ۶ - مشخصات شیر و خورشید طبق شکل نمونه پیوست خواهد بود^{۵۴}.

اندازه :

- ۱ - درفش دارای ۱۲ اندازه است که از یک تا دوازده شماره گذاری میشود و اندازه های آن طبق جدول یک می باشد.
- ۲ - اندازه ی شماره یک برای درفش رومیزی واتومبیل انتخاب می شود.
- ۳ - طول میله ی درفش سه برابر عرض درفش مربوطه است و در رأس آن بلافاصله بعد از پارچه درفش گویی قرار دارد که نسبت دو قطر بزرگ و کوچک گوی و همچنین نسبت قطر بزرگ به قطر میله باندازه ی $\frac{1}{4}$ می باشد.

ساخت و دوخت :

- ۱ - تمام درفشها اعم از رومیزی وغیره یک لاس ت مگر درفش اتومبیل که دولادوخته میشود.
- ۲ - وصل پارچه ی درفش بمیله آن بوسیله دو قلاب با دو قرقره که روی بالا و پایین میله تعبیه شده است انجام میشود.
- ۳ - درفش بوسیله ی چرخ خیاطی دوخته میشود وتعداد بخیه های آن در سانتیمتر نباید کمتر از ۶ باشد و لبه های طولی ترکی بوده و احتیاج بدوخت نخواهد داشت.
- ۴ - لیفه ی درفش و لبه ی عرضی آن طبق شکل ۱ دوخته میشود و مشخصات آنها در جدول ۱ داده شده است .
- ۵ - در درفش رومیزی بجای طناب کنفی قیطان نخنی سفید انتخاب می شود.

جنس :

- ۱ - درفش ایران از پارچه ی پشمی و ابریشم طبیعی ونخی انتخاب می شود .
- ۲ - پارچه ها از هر جنسی که باشد باید از نخ تابیده بافته شده باشد و مشخصات پارچه ها در جدول ۲ با تولرانس مجاز داده شده است.

۵۴ - درموقع چاپ این مطالب چون هنوز شکل مصوب شیر و خورشید آماده نشده بود از اینرو ممکن نگردید تصویر آنرا در اینجا بیاوریم.

۳- رنگهای درفش (سبز - سرخ - زردطلایی شیر و خورشید) بترتیب از بالا بیابین باید در نور روز کاملاً بارنگ درفشهای نگاهداری شده درمؤسسه‌ی استاندارد مطابقت داشته باشد.
تبصره - مشخصات اسپکتروفتومتری رنگهای درفش ایران طبق جدول زیر است :

۴- مشخصات تریکروماتیک و سایر مشخصات رنگی درفش بطور اجمال در آخر دفترچه شرح داده شده است .

۵- رنگهای درفش باید در مقابل شستشو و نور خورشید ثابت باشد.

۶-

۷- پارچه‌ی آستری دور طناب از جنس متقال است.

۸- نخ دوخت و بخیه از قرقره‌ی سه‌لای تاییده برنگهای سبز و سفید و سرخ است.

۹- طنابی که برای بستن درفش بکار میرود باید از نوع طناب کنفی خوب و عاری از ناخالصی و مواد خارجی باشد.

۱۰- رشته‌ی طناب کنفی که داخل لیفهی درفش می‌شود در دو انتها دارای دو حلقه می‌باشد که مشخصات آن در شکل ۱ داده شده و در دو انتها و وسط هر یک باندازه‌ی سه سانتیمتر از بیرون به لیفه دوخته می‌شود^{۵۵}

در اینجا سخن ما درباره‌ی تاریخچه‌ی تحولات و تغییرات درفش و علامت دولت ایران در یکصد و هشتاد سال اخیر بیابان میرسد و آنچه بجاست در فرجام کار بگوئیم اینست که : بی‌گمان این اقدام اساسی که در دوران شهریاری پرشگون شاهنشاه آریامهر همزمان با تحولات اساسی و مهم دیگر، درباره‌ی درفش میهن عزیزمان انجام گرفته است، در تاریخچه‌ی درفش ایران بی‌سابقه و بیمانند بوده و یکی از افتخارات زمان ما بشمار میرود. امیدست بخواست و یاری آفریدگار پاک این نشانه‌ی استقلال و آزادی و یگانگی ما ایرانیان هزاران هزار سال دیگر همچنان با افتخار و پیروزی در اهتزاز بوده و مردم آزاده‌ی ایران را در پی‌مودن راه‌های ترقی و حفظ آزادی و استقلال خود همواره یار و رهنمون باشد.

ایدون باد ایدون تر باد !

تکمله

۱- در ابتدای تاریخچه در حاشیه مطالبی راجع بکلمه‌ی پرچم و فرق آن با درفش آورده‌ایم اینک برای اینکه بهتر دانسته شود پرچم چگونه چیزی بوده، تصویر چند قسم از آنرا در اینجا بچاپ می‌رسانیم :

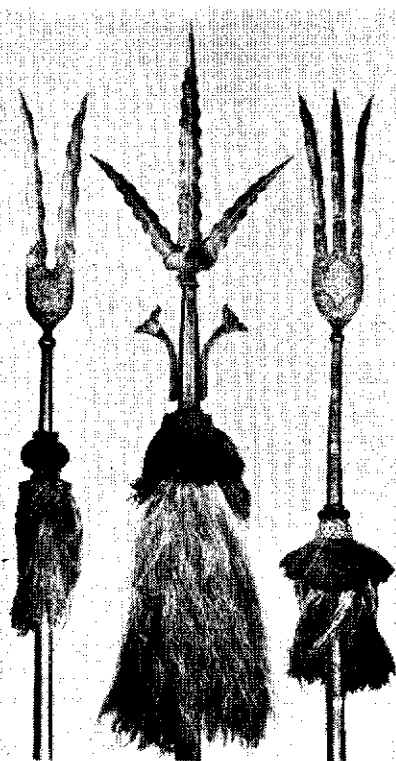
* * *

۲- پس از چاپ مطالب مربوط به نقش درفش ایران در دوره‌ی سلطنت فتحعلی‌شاه چند بیت زیر از شعرای آن زمان در این مورد بدست آمده که برای تکمیل موضوع در اینجا نقل می‌شود :

فتحعلی‌خان صبا ملک‌الشعرا در قصیده‌ی در وصف قصر هشت بهشت باغ ارم در ضمن مدح فتحعلی‌شاه میگوید:

شیر بیکر علمش جلوه کند چون به نبرد
ز نهیبش بگدازد دل شیران اجم
رایت نصرت و فتح آیت او را زبسد
آسمان شقه و مه مهجه و پروین پرچم

۳- میرزا معصوم خاوری کوزه‌کنانی نیز درباره‌ی نقش درفش دوره‌ی فتحعلی‌شاه سروده است :

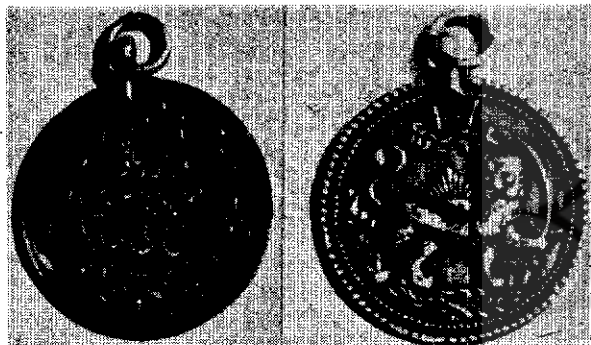
شکل ۹۹ - سه نمونه پرچم

۵۵- چون مطالب قسمتهای دیگر جنبه‌ی فنی و علمی دارد از اینرو از آوردن آنها صرفنظر گردید خواستاران می‌توانند بدفترچه‌ی استاندارد درفش ایران مراجعه نمایند.

ستوده فتحعلیشاه که شیر رایت او ربوده خواب بسطوت زچشم شیرعزین

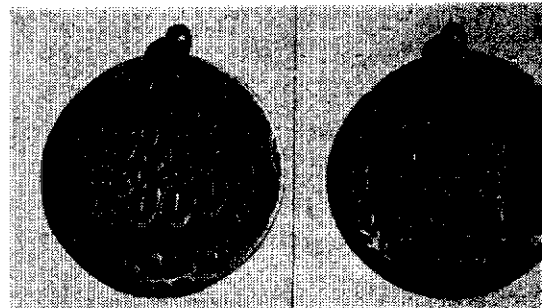
۴ - پس از اتمام چاپ تاریخچه سه نمونه‌ی دیگر از مدال جلادت که دو قطعه‌ی آن مربوط بزمان ناصرالدین‌شاه و یک قطعه دیگر از زمان مظفرالدین‌شاه است بدست نویسنده رسیده که تصویر پشت و روی آنها را نیز در اینجا می‌آوریم :

۵ - در حاشیه‌ی شماره ۳۵ ، حدس زده بودیم که شاید در فشی با متن سفید و حواشی سبز در چهار سمت آن در اواخر سلطنت ناصرالدین‌شاه نیز در ایران معمول بوده ، اینک این موضوع بابت آمدن تصویری از مهمانخانه‌ی قزوین که در بالای ساختمان آن از این گونه درفش برافراشته شده به ثبوت می‌رسد . این تصویر از آل‌بومی متعلق به آقای فرخ غفاری در اینجا نقل شده و بموجب نوشته‌ی که در کنار یکی از صفحات آن هست آنرا در سال ۱۳۱۰ هـ . ق . تنظیم و به میرزا علی اصغر خان امین السلطان ، اتابک اعظم هدیه کرده بوده‌اند بنابراین در وجود در فشی بدین شکل و ترکیب در اواخر سلطنت ناصرالدین‌شاه تردیدی باقی نمی‌ماند و گویا همین درفش بوده که در دوره‌ی سلطنت مظفرالدین‌شاه با اندک تغییری - یعنی حذف حاشیه‌ی سمت چپ درفش - رایج تر گردیده و درفش رسمی شده بوده است . ولی در بعضی موارد از همان درفشهای نوع قدیمتر نیز استفاده می‌شده است.

راست : شکل ۱۰۰ - پشت و روی مدال جلادت از زمان ناصرالدین‌شاه

چپ : شکل ۱۰۱ - پشت و روی مدال جلادت مورخ ۱۲۹۹ هـ . ق .

راست : شکل ۱۰۲ - پشت و روی مدال جلادت مورخ ۱۳۰۰ هـ . ق .

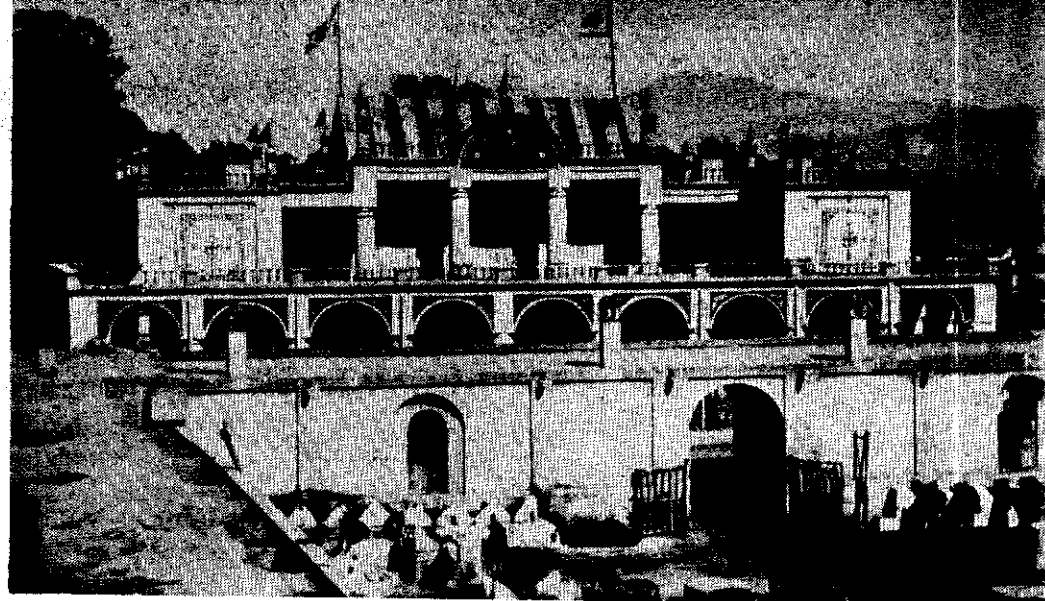
چپ : شکل ۱۰۳ - پشت و روی مدال جلادت از زمان مظفرالدین‌شاه مورخ ۱۳۱۸ هـ . ق .

مدالها از مجموعه‌ی نویسنده

- ۱ - اطلاعات ماهانه ، سال دوم ۱۳۲۸ ، شماره ۱۶ .
- ۲ - اطلاعاتی درباره‌ی پرچم ایران ، اداره‌ی طرحها .
- ۳ - تاریخ اجتماعی دوره‌ی قاجاریه ، عبدالله مستوفی - تهران .
- ۴ - تاریخ ایران ، سرجان مالکم ، ترجمه فارسی - چاپ هند .
- ۵ - تاریخ مشروطه‌ی ایران ، احمد کسروی ، جلد دوم ، تهران .
- ۶ - تاریخچه‌ی شیروخورشید ، احمد کسروی ، چاپ دوم ، ۱۳۲۳ - تهران .
- ۷ - درفش ایران ، سعید نفیسی ، ۱۳۲۸ - تهران .

فهرست مراجع

شکل ۱۰۴ - مهمانخانهی
قروبن درزمان ناصر -
الدین شاه با درفش شیر
و خورشید با حاشیهی
سبز . از آلبوم آقای
فرخ غفاری

- ۸ - رسملی قاموس عثمانی ، علی سیدی ، ۱۳۳۰ - استانبول .
- ۹ - سالنامهی کشور ایران ، ۱۳۲۶ - تهران .
- ۱۰ - سرودهای آموزشگاهها باهتمام عزیز شعبانی ، جلد اول ، ۱۳۴۳ - تهران .
- ۱۱ - سرودهای پیش آهنگی ، از انتشارات سازمان ملی پیش آهنگی ایران ، ۱۳۳۵ - تهران .
- ۱۲ - سفرنامهی اوژن فلاندن به ایران (۴۱ - ۱۸۴۰ م .) ترجمهی حسین نورصادقی ، چاپ دوم ، ۱۳۲۶ - تهران .
- ۱۳ - سفرنامهی مظفرالدین شاه بفرنگ ، ۱۳۲۰ ه . ق . - تهران .
- ۱۴ - سفرنامهی موریس دو کنتزبو بایران ، ترجمهی محمود هدایت ، تهران .
- ۱۵ - شاهنامه فردوسی طوسی ، چاپ بروخیم ، تهران .
- ۱۶ - صورت جلسات کمیسیون استاندارد درفش ایران .
- ۱۷ - فهرست جواهرات سلطنتی ایران ، نوشتهی یحیی ذکاء ، نسخهی خطی .
- ۱۸ - کتاب قانون دولتی نشانها ، نوشته حاجی میرزا آقاسی ، نسخهی خطی ۱۲۵۲ ه . ق .
- ۱۹ - کتاب النقض تألیف تصحیح و تحشیهی جلال الدین محدث ارموی ، تهران .
- ۲۰ - کراسهی المعی گردآوردهی غلامحسین افضل الملك المعی ، نسخه خطی .
- ۲۱ - لغت نامهی دهخدا .
- ۲۲ - مرآت البلدان ، تألیف محمدحسن خان اعتمادالسلطنه ، جلد سوم تهران .
- ۲۳ - مسافرت به ایران نوشتهی الکسیس سولتیکف ، ترجمهی دکتر محسن صبا ، ۱۳۳۶ - تهران .
- ۲۴ - نشریهی وزارت امور خارجه شماره ۲ دورهی دوم ، تیرماه ۱۳۳۵ - تهران .
- ۲۵ - هر مزدنامه نگارش ابراهیم پورداود ، ۱۳۳۱ - تهران .
- 25 - Across Coveted Land. A. Henry Savage Landor. 1902, London.
- 26 - The Coins of the shahs of Persia. R. Stuart Pool. 1887, London.
- 27 - Dictionnaire Historique des peinture, par Adolphe Siret, 1860, Paris.
- 28 - Dinshah Irani Memorial Volume. Bombay, 1943.
- 29 - Etat actuel de La Perse, Par Mir Davoud Zadour de Melik Schah nazar. 1817, Paris.
- 30 - La Perse, par Louis Dubeux. Colection Universe. 1841, Paris.
- 31 - Petit Larousses, 1907, Paris.
- 32 - A survey of Persian Art. Arthur Upham Pope.
- 33 - Voyage en Perse, par Gaspar Drouvilles, 1825.
- 34 - The world in Miniature, Persia, Frederic Shoberl. Vol. I. II. III. London.

